

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқуқида

УДК: 33:6.01:331.101(575.1)

МАҲМУДОВ ШЕРАЛИ ХУСАНОВИЧ

**“ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИНСОН
КАПИТАЛИНИ ТАҚРОР ҲОСИЛ ҚИЛИШ ВА УНДАН САМАРАЛИ
Фойдаланиш йўллари”**

08.00.01 – Иқтисодиёт назарияси

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
илмий даражасини олиш учун ёзилган
ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий раҳбар: Сатторқулов Обидкул Турдиқулович
иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент.

Гулистон – 2022

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I БОБ. ИНСОН КАПИТАЛИ ВА ИҚТИСОДИЁТНИНГ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ	14
1.1. Инсон капиталини тадқиқ этишнинг концептуал асослари	14
1.2. Инсон капиталининг моҳияти ва тузилиши ҳақидаги замонавий қарашлар	29
1.3. Такрор ишлаб чиқариш жараёнида инсон капиталини тадқиқ қилиш борасидаги назарий ёндашувлар	42
Биринчи боб бўйича хулосалар	64
II БОБ. МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ТАКРОР ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ТАҲЛИЛИ	66
2.1. Инсон капитал ва инновацион ривожланиш ўртасидаги муносабатлар таҳлили	66
2.2. Миллий иқтисодиётда инсон капиталини шакллантиришнинг хусусиятлари	75
2.3. Меҳнат фаолиятида инсон капиталдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш механизми	90
Иккинчи боб бўйича хулосалар	106
III БОБ. ИҚТИСОДИЙ ТАРАҚҚИЁТНИНГ ҲОЗИРГИ БОСҚИЧИДА ИНСОН КАПИТАЛИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	108
3.1. Миллий иқтисодиётда инсон капиталдан самарали фойдаланиш муаммолари	108
3.2. Инновацион ривожланишда инсон капиталини такрор ишлаб чиқаришнинг ташкилий ва иқтисодий шароитлари	119
3.3. Инсон капитал сифатини яхшилашга қўмаклашувчи институтлар самарадорлигини оширишнинг устувор йўналишлари	127
Учинчи боб бўйича хулосалар	135
ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:	139
ИЛОВАЛАР	149

КИРИШ

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда инсон капиталининг мазмун-моҳиятига кўра рақобатбардошлик ва иқтисодий ўсишни таъминлашнинг муҳим омили сифатидаги аҳамияти тобора ортиб бормоқда. Жаҳон банкининг маълумотларига кўра “141 та давлат глобал миллий бойлик таркибида инсон капиталининг улуши сўнгги йигирма йил давомида 55%га ўсган. Инсон капиталининг Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (ИХТТ)га аъзо бўлган юқори даромадли мамлакатлари миллий бойлигидаги улуши 70%, қуйи даромадли мамлакатлари бўйича 41%ни ташкил этади”¹. Инсон капиталининг ҳолати тўғридан-тўғри аҳоли турмуш фаровонлиги ва умуман иқтисодий ўсишга таъсир этишига кўра анъанавий омилларга нсбатан фан-таълим, интеллектуал тарққиётнинг ўрни ва аҳамияти янада ортиб бориши кузатилмоқда.

Бугунги кунда глобал ва миллий даражада ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлашда инсон капиталидан самарали фойдаланишнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини глобал ўзгаришларга кўра такомиллаштириш борасидаги тадқиқотларга муҳим аҳамият қаратилмоқда. Бу борадаги тадқиқотларда ижтимоий-иқтисодий ривожланишдаги ўзгаришларни эътиборга олган ҳолда “инсон капитали” категориясининг мазмун-моҳиятини аниқлаштириш, инновацион ривожланиш шароитида инсон капиталининг таъсирини баҳолаш услубиётини такомиллаштириш, давлатнинг иқтисодиётдаги иштироки оптималлигини таъминлаган ҳолда инсон капиталини ривожлантиришда хусусий сектор фаолиятини қўллаб-қуватлаш механизмларини такомиллаштириш, “яшил” иқтисодиётга ўтиш шароитида инсон капитали аҳамиятини янада оширишнинг назарий-услубий асосларини такомиллаштириш каби йўналишдаги тадқиқотлар устувор даражада амалга оширилиши ташкил этилмоқда.

¹ Lange, Glenn-Marie, Quentin Wodon, and Kevin Carey, eds. 2018. *The Changing Wealth of Nations 2018: Building a Sustainable Future*. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1046-6.

Ўзбекистонда инновацион иқтисодий шакллантириш жараёнида инсон капитални такрор ҳосил қилиш ва ундан самарали фойдаланиш борасида таълим-фан соҳаларини сифат жиҳатдан ривожлантириш, узлуксиз таълим шароитида ишлаб чиқариш интеграциясини чуқурлаштириш, инсон капитални ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш каби масалаларга алоҳида аҳамият қаратилмоқда. “... Ўзбекистон 2030 йилга келиб ўртача даромаддан юқори мамлакатлар қаторига киришни ўз олдига мақсад қилиб қўйган экан, у ҳолда аҳоли жон бошига реал ЯИМнинг ўсиши йилига ўртача 10 фоизни ташкил қилиши лозим... Бу ўз навбатида давлатнинг иқтисодийга аралашувини чеклаш, хусусий секторни жадал ривожлантиришни кўзда тутди. Бундан ташқари, ҳукуматдан инсон капиталига, кучли ижтимоий ҳимоя тизимига ва яшил ўсиш моделига изчил тарзда сармоя киритиш талаб қилинади”². Мазкур вазифаларни амалга ошириш инсон капитални ривожланганлик даражасининг турли гуруҳларидаги интерваллар ва кузатув бирликлари (ҳудудлар) чегаралари қийматларига мос келувчи инновацион тараққиёт интеграл кўрсаткичлари ўртасидаги боғлиқлик даражасини аниқлаш, инсон капитални ривожини баҳолашга ёндашувни “инсон капитални - инновацион тараққиёти даражаси” услубий матричасига кўра такомиллаштириш, инсон капиталдан самарали фойдаланишнинг муаммоли-бошқарув матричасига услубий ёндашув асосида инсон капитални такрор ҳосил қилишнинг мақсадга мувофиқлиги назарий жиҳатдан асослаш, инсон капиталнинг сифати ва самарадорлигини ошириш ҳамда уни бошқариш бўйича мониторинг жараёнларини такомиллаштиришга йўналтирилган илмий-тадқиқотларнинг бажарилишини тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 6 сентябрдаги ПФ-5812-сон “Касб-ҳунар таълими тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”, 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт

² <https://www.vsemimybanc.org/ru/news/press-release/2022/05/18/uzbekistan-systematic-country-diagnostic>